

Sint Maarten

Op 11 november wordt elk jaar op veel plaatsen Sint Maarten gevierd. Kinderen trekken dan met een uitgeholde pompoen waarin een kaarsje brandt langs de deuren om Sint Maarten liedjes te zingen. Utrecht heeft een speciale band met Sint Maarten.

Het feest van Sint Maarten

Sint Maarten was een populaire heilige, die eeuwenlang door veel mensen werd vereerd. Een heilige is volgens het katholieke geloof iemand die in zijn of haar leven heel goed is geweest. Soms is een heilige gedood vanwege zijn geloof. Dan noemen wij hem of haar een martelaar. Andere heiligen hebben wonderen of goede daden verricht. Het woord 'Sint' betekent dat iemand een heilige is.

Sint Maarten was populair omdat hij het opnam voor de armen en bedelaars. Hij gaf hen altijd aalmoezen, zoals eten, kleding en geld. Het feest van Sint Maarten wordt gevierd op 11 november. Kinderen mogen dan als het avond is langs de deur gaan om Sint Maarten liedjes te zingen. Ze krijgen bij iedere deur als beloning wat geld of snoep. Ze dragen een verlichte lampion of pompoen bij zich en het is heel mooi om te zien hoe alle lichtjes dansen door de straten.

In deze lesbrief kun je lezen waar het Sint Maartensfeest vandaan komt en wat kinderen vroeger op Sint Maarten deden. Ook kun je leren hoe je een mooie lampionpompoen maakt.

Opdrachten

1. Wat is een heilige? Hoe kun je uit de naam opmaken dat Sint Maarten een heilige is? Ken je nog meer heiligen?
2. Wat zijn aalmoezen? Geef jij ook wel eens een aalmoes?
3. Kunnen lichtjes dansen?

De moeilijke winterperiode

Schilderij van Hendrick Avercamp

Mensen vierden Sint Maarten aan het begin van de winter. Het is voor ons nog maar nauwelijks voor te stellen dat de winter vroeger een moeilijke periode was. In de zomer was iedereen bezig om voedsel te verzamelen voor die koude periode. Groente en vlees werden ingemaakt, gerookt, gedroogd of gezouten. Van fruit werd jam of siroop gemaakt om het goed te houden. Als het winter was, moesten mensen heel zuinig zijn met het eten dat ze in de kelder hadden. Want als ze in januari hun eten helemaal hadden opgegeten, dan konden ze niet zomaar naar de winkel gaan om een pot groente of een diepvriesmaaltijd te kopen. Pas de afgelopen eeuw werd het mogelijk om eten lang goed te houden. De dag van Sint Maarten was de laatste dag dat mensen nog even hun buik konden vol eten. Daarna begon een sobere tijd waarin gevestigd moest worden

Om het in de winter wat gemakkelijker te maken, mochten arme mensen met Sint Maarten, Sinterklaas, Kerstmis, Nieuwjaar en Driekoningen langs de deur gaan om een liedje te zingen en daarvoor geld, voedsel of brandstof te krijgen. Zo zorgden de mensen voor elkaar. Deze feesten worden 'bedelfeesten' genoemd.

Tegenwoordig gaan kinderen niet meer langs te deur omdat ze honger hebben, maar omdat ze dat leuk en spannend vinden. Ze zingen een mooi Sint Maarten lied en krijgen snoep of geld. Ook zijn er kinderen die op deze manier geld ophalen voor arme kinderen ergens anders op de wereld.

Opdrachten

1. Waarom moesten rijke mensen zorgen voor de armen?
2. Stel dat jullie thuis geen diepvries hadden en er ook geen supermarkten waren. Bedenk drie mogelijkheden om aan voedsel te komen.
3. Bij een voedselbank zorgen mensen ook voor elkaar. Zoek meer informatie op over de voedselbank.
4. De winter had ook leuke kanten. Bekijk dit schilderij van Hendrick Avercamp (1584-1634) maar eens. Het laat zien hoe mensen rond 1600 plezier maakten in de sneeuw en op het ijs. Wat zijn de mensen allemaal aan het doen?

Koude donkere periode

Vooraf voor arme mensen was de winter een hele moeilijke periode. De winters waren veel kouder dan nu. De huizen waren tochtig en vochtig, en slecht te verwarmen. De bewoners hadden vaak te weinig kleren, waardoor ze het koud hadden.

Overdag was er maar een uur of acht genoeg licht om te werken, want elektrisch licht bestond nog niet. Zodra het donker was, gaven alleen kaarsen en olielampen nog een zwak schijnsel. Thuis lang doorwerken ging niet en bij een baas werk vinden, was nog niet zo simpel. Bij de boeren lag het werk op het land stil. Geen werk betekende geen geld en dus ook geen eten, brandstof om het huis warm te stoken en kaarsen om licht te maken.

Om het voor de arme mensen in de winter wat gemakkelijker te maken, deelden de kloosters en kerken spek en brood uit en zorgden de burgers en boeren dat ze wat in huis hadden om de zangers die langs de deur kwamen mee te geven.

Opdrachten

1. Noem drie dingen die vroeger anders waren dan tegenwoordig.
2. Hoe zouden mensen vroeger hun huis warm maken?
Wat zegt het spreekwoord: 'van voren verbranden en van achter bevriezen' hierover?
3. Stel je voor dat het elektrisch licht nog niet is uitgevonden.
Hoe donker is het dan?

Begin van de winter

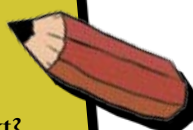
Sint Maarten is de eerste van de winterfeesten. Op die dag moesten de mensen 'winterklaar' zijn. Dat betekent dat ze genoeg eten in huis moesten hebben om de winter door te komen en dat ze genoeg brandstof moesten hebben om de hele winter het huis warm te kunnen maken.

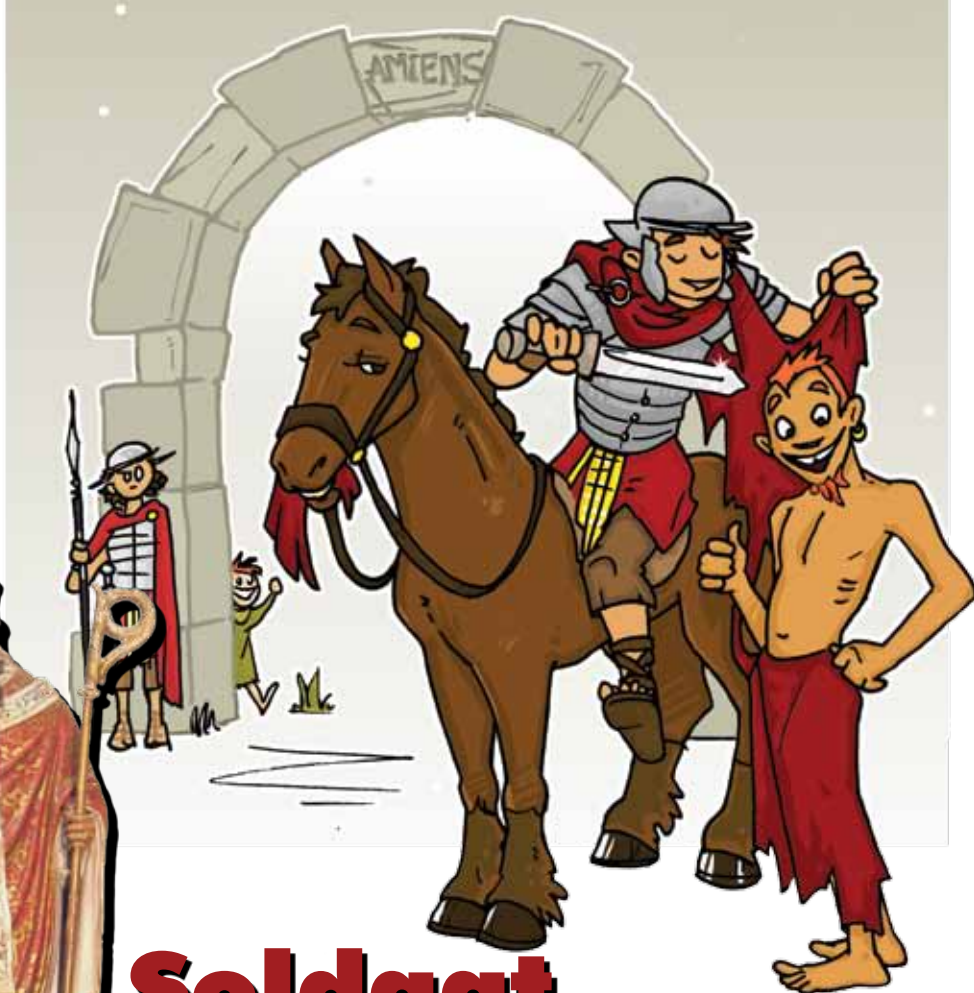
Om de komst van de winter te vieren, was het feest op Sint Maarten. Overal werden er markten gehouden met kraampjes waar van alles verkocht werd. Ook traden er muzikanten en acrobaten op, en waren er waarzeggers en goochelaars. Kinderen konden er ook allerlei spelletjes doen, zoals koekhappen, hoefijzer gooien en touwtrekken. Het was een gezellig gebeuren waar iedereen naar toe kwam. 's Avonds werden er Sint Maarten vuren gestookt, waar men zich aan kon warmen en waar de mensen omheen dansten. Ook werd het verhaal van Sint Maarten nagespeeld.

Op Sint Maarten mochten mensen nog één keer lekker veel eten en drinken. Daarna brak een periode van zuinigheid aan, want met het voedsel dat ze hadden verzameld, moesten de mensen nog een hele winter doen. Op 12 november begon de schaarse periode die duurde tot Kerstmis. Dan mochten de mensen weer een paar dagen lekker eten en drinken, het warm stoken in huis en veel kaarsen aansteken. Na Kerstmis brak de koude, donkere en hongerige tijd weer aan.

Opdrachten

1. Wat betekent 'winterklaar zijn'?
2. Wat zie je tegenwoordig niet meer op de markt?
3. Waarom was de winter voor veel mensen een koude, donkere en hongerige tijd?
4. Wat vind jij leuk en niet leuk aan de winter?

Soldaat Martinus

Sint Maarten heette toen hij jong was Martinus. Hij werd geboren in 314 of 316 na Christus in Sabaria, het tegenwoordige Szombathely aan de Donau. Zijn ouders waren Romeinen en omdat zijn vader soldaat in het Romeinse leger was, noemden ze hun zoon naar de oorlogsgod Mars. Toen Martinus groot was, ging hij ook in het Romeinse leger. Als soldaat werd hij gelegerd in Gallië, dat in Frankrijk ligt. Op een avond ontmoette hij aan de poort van de stad Amiens een bedelaar die bibberend in de winterkou stond. Martinus die geen geld bij zich had, sneed de helft van zijn mantel af en gaf het aan de arme man. Hij kon niet zijn hele mantel geven, want de mantel was onderdeel van zijn militaire uniform en dus eigendom van de Romeinse keizer.

's Nachts droomde Martinus dat Jezus Christus de bedelaar was die hij een stuk van zijn mantel had gegeven. Martinus, die al enige tijd interesse voor het christendom had, verliet het leger en werd christen. Hij ging als kluizenaar wonen om zich helemaal aan het geloof te wijden.

Opdrachten

1. Waar komt de naam Martinus vandaan? Zoek op waar Martinus geboren is.
2. Wat doet een soldaat?
3. Wat is een kluizenaar?
4. Wat voor geloof heb jij? Zijn er ook kinderen in de klas met een ander geloof?

Bisschop Maarten

Martinus werd erg geliefd bij de armen en kreeg veel volgelingen. Toen er een nieuwe bisschop werd gezocht in de stad Tours, wilden zijn fans dat Martinus bisschop werd. Een bisschop is een heel belangrijk persoon (ambt) in de kerk. De bisschop heeft een eigen kerk, die kathedraal heet, want er staat een speciale stoel voor hem (cathedra).

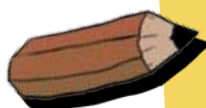
De andere bisschoppen wilden Martinus niet als bisschop, want hij had geen goede naam bij hen. Hij droeg namelijk geen sjieke kleding en het verhaal gaat dat hij zich niet altijd goed waste en een hekel had aan tanden poetsen. Ook liet hij boeren en winden. Dat vonden de deftige mensen maar niets.

Ook Martinus had geen zin om bisschop te worden. Hij wilde liever reizen om mensen te bekeren tot het geloof. Hij vertelde over Jezus en haalde hen over om ook christen te worden. Maar zijn fans hielden vol. Toen ze hem naar de bisschopskerk in Tours wilden brengen, vluchtte Martinus. Om aan zijn aanhangers te ontkomen, verstopte hij zich in een ganzenhok. Dat was een domme zet. Want ganzen maken heel veel lawaai als er een vreemde in hun hok is. Martinus werd dan ook al gauw gevonden. En zo kon hij niet meer onder zijn wijding als bisschop van Tours uit.

Opdrachten

1. In welk land ligt de stad Tours?
2. Laat jij ook wel eens een boer of een wind?
3. Verzin een ander woord voor 'volgelingen'.
4. Waar had Sint Maarten zich beter kunnen verstoppen?

11 november

Over Sint Maarten weten wij heel erg veel, hoewel het al heel lang geleden is. Dat komt omdat een bewonderaar van hem – Sulpicius Severus – veel opgeschreven heeft en zo zijn heel veel verhalen over Sint Maarten bewaard gebleven.

Op 11 november – de dag van Sint Maarten – wordt overigens niet de verjaardag van Martinus gevierd, maar de dag dat hij begraven is. Het was in die tijd niet belangrijk om de geboortedag van iemand te vieren. Mensen herdachten liever de sterf- of begraafdag. Men geloofde namelijk dat mensen die goed geleefd hadden na hun dood naar God in de hemel gingen. Dat vond men belangrijker dan dat iemand een jaartje ouder wordt.

Sint Maarten is in 397 tijdens een reis overleden en werd op 11 november onder grote belangstelling van het volk in Tours begraven. De mensen hielden zoveel van hem, dat ze met velen zijn graf bezochten. Toen heeft men een grote kerk speciaal voor zijn graf laten bouwen en daar zijn eeuwenlang veel pelgrims naar toe gekomen. Ook nu nog wordt zijn grafplaats door mensen bezocht.

Opdrachten

1. Wat wordt op 11 november gevierd?
2. Waar ligt Sint Maarten begraven?
3. Wat zijn pelgrims?
4. Waarom zouden mensen zijn graf willen bezoeken?

Utrecht en Sint Maarten

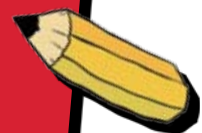
Sint Maarten en Utrecht hebben een speciale band met elkaar. Al op het einde van de zevende eeuw werd in Utrecht een kerk op het Domplein naar hem genoemd. Sint Maarten werd de beschermheilige van de stad. De kleuren rood en wit in de vlag van Utrecht herinneren aan de mantel van Sint Maarten. Rood is de kleur van zijn mantel, wit was zijn onderkleed.

In de Middeleeuwen werd 11 november in Utrecht groots gevierd. In de Domkerk werden de relieken van Sint Maarten – een wervelkolom, een vingerkootje en een stukje schedel – op het altaar uitgesteld. Ook bezat de kerk zijn bijl. Hiermee zou hij afgodsbeelden hebben omgehakt. Er was een grote processie door de stad waarin men zijn relieken meedroeg. De kerk werd helemaal met groene takken versierd en overal brandden kaarsen. De klokken luidden en de kinderen van de Hieronymusschool zongen liederen.

In de buurt van de Dom werd de jaarmarkt gehouden. De oogst was binnen, het vee was geslacht en de eerste wijn was klaar om gedronken te worden. Ook werden op die dag de pachten en huren betaald en nieuw personeel aangenomen. Er werden vuren gestookt waarin vruchten en noten werden gepoft. De mensen dansten op muziek en hadden veel plezier.

Opdrachten

1. Hoe zouden de mensen in de Middeleeuwen het feest van Sint Maarten gevonden hebben?
2. Wat zijn relieken? Wijs op jouw eigen lichaam aan waar de relieken bij Sint Maarten gezeten hebben.
3. Wat herinnert in de vlag van de stad Utrecht aan Sint Maarten?
4. Kijk op de website www.sintmaartenstadutrecht.nl wat er dit jaar te doen is op 11 november.

Langs de deuren

Voor de armen en kinderen werd ook gezorgd. Ze mochten met fakkels langs de deur gaan en zongen:

'Stookt vier, haalt vier,
Sint Maarten is hier,
Met zijn blote armen,
Hij zou ze graag wat warmen.'

Het stadsbestuur en de rijke burgers deelden geld uit bij de Wittevrouwenpoort en op de avond vóór 11 november kreeg iedereen tien stuivers en op de dag van Sint Maarten zelf nog eens één stuiver en elf stuivers aan brood. Zo zorgde Sint Maarten ook na zijn dood nog voor de arme mensen en kinderen.

Het bekendste Sint Maarten lied is:

'Sint Martinus bisschop,
Roem van alle landen,
Dat wij hier met lichtjes lopen,
't Is voor ons geen schande,
Hier woont een rijke man,
Die veel geven kan,
Veel zal hij geven,
Lang zal hij leven,
Zalig zal hij sterven,
't Koninklijk beërven,
God zal hem lonen,
Met honderdduizend kronen,
Geef me gauw wat in de hand,
Want mijn kaarsje is uitgebrand,
Geef me een appel of een peer,
'k Kom van 't hele jaar niet meer.'

Opdrachten

1. Waarom zouden de mensen, die langs de deur gingen, fakkels hebben meegedragen?
2. Zouden de mensen blij zijn geweest met de stuivers en het brood?
3. De Sint Maarten liedjes hebben een duidelijke opbouw en ritme. Maak een eigen Sint Maarten liedje.

Veel verhalen

Sint Maarten was zo populair dat er al gauw heel veel verhalen over hem de ronde deden. Over zijn wonderen bijvoorbeeld. Door hun bijzondere band met God konden heiligen dingen voor elkaar krijgen wat niemand anders lukte. Zo zou Sint Maarten hele zieke mensen hebben genezen en zelfs wel eens iemand die dood was weer tot leven hebben gewekt.

In de Middeleeuwen konden veel mensen niet lezen of schrijven. Daarom werd in het Pandhof – de ommuurde tuin bij de Domkerk – het verhaal van Sint Maarten in steen uitgehakt.

Eén van de verhalen is dat Sint Maarten op één van zijn reizen bij een kerk door geestelijken werd opgewacht. Bij de kerk stonden ook veel arme fans van hem te wachten. Zij hadden echter weinig kleren aan en hadden het koud. Sint Maarten weigerde naar binnen te gaan, want eerst moesten zijn fans kleren krijgen. Toen dat niet meteen gebeurde, deed hij zijn eigen kleding uit en gaf die aan de armen. In een armoedig kleed ging hij de kerk in om de mis te doen.

Opdrachten

1. Wat gebeurt er als je je kleren uitdoet? Zouden de deftige geestelijken en burgers dat een goede daad van Sint Maarten hebben gevonden?
2. Ben jij ook fan van iemand? Wat doe je als je fan bent?
3. Welk deel van het verhaal van Sint Maarten is uitgehakt in de stenen driehoek in het Pandhof?
4. Maak een stripverhaal over het leven van Sint Maarten.

Maak een pompoen

Om in het donker bij te lichten, kun je een pompoenlamp maken:

Op Sint Maarten lopen kinderen langs de deuren om een lied te zingen en snoep te krijgen. In het donker dragen zij een lampion of een uitgeholde pompoen met een kaarsje erin mee. Zo'n pompoen lantaarn is gemakkelijk te maken.

Snij met een scherp aardappelmesje het kapje van de pompoen.

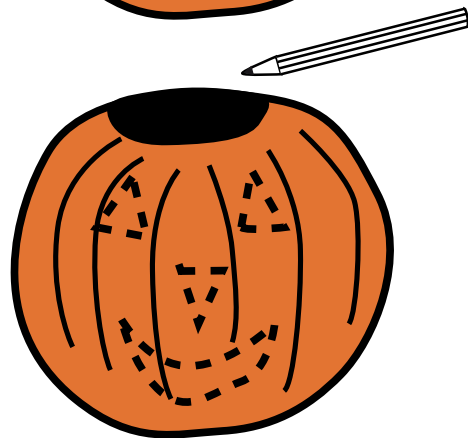
Hol de pompoen uit met het mesje en eventueel een lepel of appelboor (oranje pompoenen zijn gemakkelijker te bewerken dan groene).

Teken met een gekleurd potlood of stifst het gezicht op de pompoen.

En snij het gezicht er uit.

Plaats een waxinelichtje in de holle pompoen.

Laat het kapje er af.

Opdrachten

1. Maak een pompoen lamp.
2. Het wordt nog leuker als je je verkleet als Romeins soldaat, bedelaar of als bisschop.

Lessuggesties

<http://www.stmaartenstadutrecht.nl/voor-juffen-en-meesters>

Colofon

Tekst: Ineke Strouken

Tekeningen: Sandra Kleine Staarman

Foto's: Nationale Beeldbank, Jan Stads

Nederlands Centrum voor
Volkscultuur en **I**mmaterieel **e**rfgoed

F.C. Dondersstraat 1, 3572 JA Utrecht

Telefoon 030 – 276 02 44 **E-mail** ncv@volkscultuur.nl

Websites www.volkscultuur.nl | www.jaarvanhetimmaterieelerfgoed.nl